

СЕКЦІЯ 2. СОЦІОКОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-275-6-2>

Матковська М. В.,

*старший викладач кафедри англійської мови
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка*

НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ СОЦІОКОМУНІКАТИВНОЇ КАТЕГОРІЇ *ДИСТАНЦІЙНІСТЬ*

Розглядаючи комунікативну поведінку британців у стандартних комунікативних ситуаціях, до яких вони відносять ситуації встановлення контакту, його підтримання і завершення, ведення суперечки, можна говорити про комунікативні імперативи, тобто так звані «неписані правила», яких потрібно дотримуватись в певних комунікативних ситуаціях. Для носіїв британської культури не характерно вдаватися до емоцій – згідно з «неписаними правилами», а характерно приховувати власні почуття, переключаючи увагу на почуття інших. Емоційна стриманість британців, як відомо, корениться в традиціях протестантського виховання, які приписують утримуватися від відкритого прояву емоцій практично у всіх життєвих ситуаціях. У носіїв британської культури емоційна поведінка пов'язується, перш за все, з нерациональністю, суб'єктивністю та іншими негативними характеристиками [3, с. 16].

Говорячи про національно-специфічні особливості комунікативної поведінки британців, варто звернути увагу і на невербальну поведінку, до якої відноситься комунікативна категорія дистанційності. Дистанційність лежить в основі базових ціннісних орієнтацій британців – у відношенні до простору і часу, особи і влади. В процесі спілкування дистанціювання може слугувати могутнім інструментом впливу на оточуючих; це свого роду мистецтво, що дозволяє як у прямому розумінні слова, так і абстрактно регулювати ступінь близькості чи віддаленості співрозмовників, створюючи, при необхідності,

непереборні перешкоди для захисту своєї території. Особистий простір є важливим невербальним компонентом британської культури [3, с. 96]. В британців особистий простір є значно більшим, ніж в українців, і значно краще захищеним. Незнання того, що британці надто стримано ставляться до фізичного контакту при спілкуванні, може стати причиною комунікативної невдачі. Взагалі, знання законів невербальної комунікації в іншій культурі допомагає уникнути різноманітних казусів, що виникають через таку неграмотність. По аналогії з мовою простору будь-якій культурі властива своя неповторна мова часу, за допомогою якої можна виразити ставлення до людини, позначивши її місце в соціальній ієрархії. «Дистанціювання часом» в таких, наприклад, формах, як вимушене очікування, відсутність завчасного сповіщення про майбутні заходи може сприйматися британцями як серйозна образа. Будь-яке порушення часових зон (запізнення, несвоєчасно здані документи, тривалий візит або розмова, втручання в бесіду сторонніх, незапланована зміна намічених термінів) викликає наслідки, подібні до порушення зон просторових, і розцінюється як замах на вільний час, що рівноцінно вторгненню на особисту територію [3, с. 16; 4, с. 48].

На поняття дистанції, що розділяє учасників спілкування, необхідно звернути увагу розглядаючи національно-специфічні норми етикету англомовного суспільства. Етикет складається з формальних моделей-формул поведінки. Ці формули у процесі мовлення не створюються, а відтворюються в типових комунікативних ситуаціях, що полегшує спілкування. Попри шаблонність етикетних фраз і почасти ритуальний характер їх вживання, мовленнєвий етикет має важливе значення для функціонування мови. Саме у ньому найпомітніше виявляється стан мовної культури, духовні цінності, етичні орієнтації суспільства, характер взаємин між людьми. Це та сфера мови і культури, до якої мають причетність усі члени суспільства, на яких соціальних щаблях вони б не перебували. Порушення формули свідчить або про свідому зміну статусних відносин, або про приналежність того, хто говорить, до іншої культурної спільноти людей. Звернення по імені співвідноситься з інтимною або персональною дистанцією, а звернення по прізвищу або по офіційному титулу – з соціальною дистанцією. Звернення по прізвищу або за посадою означає, що той, хто говорить або не вважає адресата рівним собі, або демонструє своє негативне ставлення до партнера. Використання посади або титулу без прізвища як звернення є

сигналом того, що той, хто говорить, належить до іншої соціальної групи людей, зокрема до допоміжного персоналу. Вживання прізвища без титулу в тій ситуації, коли адресат за своїм статусом дещо нижче того, хто говорить, закріплює статусну нерівність. Вживання імені в офіційній формулі (замість *Mister Smithson* – *Mister Charles Smithson* або навіть *Mister Charles*) є характерне для недостатньо освіченої частини населення. Англіїці гостро переживають свій соціальний статус, і тому відносини статусної нерівності, постійного відчуття свого місця на соціальних сходах отримують варіативне і детальне вираження в англійській лінгвокультурі [1, с. 86; 4, с. 148].

Стратегія ухиляння є логічним продовженням попередньої і виділяється (як і складові її тактики) виключно для зручності аналізу і в цілях її практичного застосування. Вона припускає використання певного набору структур – *softening devices*, які пом'якшують різкість вислову і роблять його менш прямолінійним. До них відносяться ввідні фрази, безособові речення (у тому числі і з відтінком ймовірності), формули ввічливих питань і відповідей, твердження у формі питань та ін. В рамках даної стратегії можна – досить умовно – виділити дві тактики: ухиляння від відповідальності за об'єктивність думок і використання питань з метою пом'якшення категоричності або різкості вислову. Пом'якшення тверджень є однією з неодмінних умов ухильного ввічливого спілкування: висловлювана думка або критичне зауваження, ставлення або порада, які інакше можуть прозвучати дуже категорично або здатися занадто повчальними, необхідно обгорнути у відповідну оболонку, щоб не образити англословного співрозмовника, який з трепетом охороняє своє «обличчя». Досягається це за допомогою ухиляння від відповідальності за об'єктивність висловлюваного двоюким чином. Можна, по-перше, підкреслити важливість власної думки – той, хто при цьому говорить, ніби переймає на себе відповідальність за свої слова (*personalising*), суб'єктивуючи свою точку зору за допомогою засобів суб'єктивної модальності, які підкреслюють особисте ставлення. Або ж, навпаки, можна перенести акцент на загальноприйнятну думку – використовуючи, наприклад, модальні модифікатори, орієнтовані на того, хто слухає, конструкції пасивного стану, які ніби виводять адресата з ситуації, безособові і невизначено-особові речення узагальнюючого та імовірнісного характеру, призначені для того, щоб приховати ставлення того, хто говорить. Таким чином, можна говорити про використання двох технік

протилежної спрямованості, об'єднаних прагматичною установкою на пом'якшення категоричності тверджень для запобігання конфлікту.

Як правило, домінантні риси національного характеру складаються в представників інших культур в певний стереотип. Суб'єктивність в такого роду дослідженнях просто неминуча. Адже навіть те, що ми можемо розказати самі про себе, теж є суб'єктивним. Взагалі проблема опису комунікативної поведінки іншого народу значно складніша, ніж це може здатися на перший погляд.

Розглянемо детальніше стратегію дистанціювання. Вона допомагає забезпечити зручну для співрозмовників абстрактну відстань, що дозволяє відчувати комфортність при спілкуванні.

Стратегія дистанціювання припускає використання наступних тактик (табл. 1).

Таблиця 1

Стратегія	Дистанціювання	
тактики	зсув часового плану	використання модальних дієслів
техніки	зміщення в минуле або майбутнє	використання модальних дієслів у сталих конструкціях
	використання продовженого часу	використання модальних дієслів в умовному способі

Проілюструємо можливості реалізації цієї тактики на наступних прикладах з творів Дж. Фаулза: *My dear Miss Charming, I'll have to ask you to leave this place. ... We have to correct those problems soon or the project will fail. ... Will you please leave your hiding place?* [2, p. 123] – (order/instruction); *Will you not take them?* [2, p. 265] – (suggestion/offer); *I thought you could let me go out to breathe a fresh air* [2, p. 267] – (request); *I shall be happy to provide a home for such a person* [2, p. 137] – (suggestion/offer); *Shall we go out for a meal somewhere downtown?* [2, p. 63] – (suggestion/offer); *How much did you intend to spend on buying the collection of books on art, records and clothes for me?* [2, p. 118] – (polite enquiry).

Таким чином, зсув часового плану можна використовувати як граматичний засіб зниження категоричності вислову, для того, щоб додати інструкціям, розпорядженням або наказам вид ввічливого прохання і надати тактовної форми питанням особистого характеру,

вираженню намірів, різного роду пропозиціям та ін. При вирішенні таких мовних задач в якості свого роду «дистанціюючих структур» доречніше вживати вислови не в Present Simple, а Past або Future, які припускають певний зсув у минуле або майбутнє щодо моменту мовлення, що дає свободу вибору реплік у відповідь. Уявлення людини про навколишню об'єктивну реальність та спосіб, яким вона класифікує світ, виражаються в його мові; з іншої сторони, мова – це єдиний засіб, який допоможе нам проникнути у приховану від нас сферу ментальності, так як вона детермінує спосіб поділу світу в тій чи іншій культурі.

Список використаних джерел:

1. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 345 p.
2. Fowles J. A Maggot. London : Random House, 1996. 464 p.
3. Wierzbicka A. Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. New York, Oxford : Oxford University Press, 1997. 328 p.
4. Wierzbicka A. Cross-cultural Pragmatics: The Semantics of Human interaction. Berlin/NY : Walter de Gruyter, 2003. 502 p.